

Особливості соціально-економічної доктрини російської націоналістичної ідеології

Євген Васильчук,
аспірант кафедри історії України
Черкаського державного технологічного університету

У статті на основі програмно-ідеологічних праць О. Баркашова і програмних документів найбільшого націоналістичного руху Росії – „Російської національної єдності” аналізуються особливості соціально-економічної доктрини ідеології РНС.

У різних версіях сучасного російського націоналізму суттєвою складовою частиною її ідеології є соціально-економічна доктрина. Отже оминати огляд цієї складової націоналістичної ідеології неможливо, оскільки її аналіз без врахування цього-економічного фактора буде неповним.

Дослідженню проблем, пов'язаних з визначенням місця, ролі та особливостей соціально-економічної доктрини присвячували свої публікації І. Прусс та В. Лихачов [19; 14]. Матеріалами для аналізу є програмно-ідеологічні праці О. Баркашова та програмні документи руху „Російська національна єдність”, які розміщувалися в пропагандистських брошурах, листівках, центральному друкованому органі РНС – газеті „Російський порядок” та на офіційних Інтернет-ресурсах організації: www.rne.org та www.rnebarkashov [2 - 4; 6 - 11; 16; 17; 20].

У націоналістичній ідеології соціально-економічній проблематиці відводиться, як правило, другорядна роль. Це, на нашу думку, пояснюється наступними причинами: 1) пріоритет національного відродження над соціально-економічними питаннями обумовлений необхідністю виокремлення, загострення та актуалізації проблеми національного визначення, не даючи їй розчинитися в суто побутових і буденних уявленнях, а відтак знівелювати національний фактор; 2) зважаючи на специфіку розвитку різних версій ідеології сучасного російського націоналізму, таке ставлення зумовлюється реакційними міркуваннями як противага радянській ідеологічній ортодоксії, що

впливає і повністю ґрунтується на соціально-економічних аспектах. Класова боротьба, що має в своїй основі антагонізм певних класів, замінюється боротьбою національною, яка об'єднує населення незалежно від класової приналежності, перетворюючи класове на вторинне щодо національного; 3) на відміну від ліберальної і соціалістичної макроідеологій, які є інтелектуальними продуктами раціоналістичної філософії Нового часу, націоналізм від самого початку ірраціональний і ґрунтується на складних образах і сконструйованих на їх основі міфах, які не піддаються раціональному осмисленню і оцінюванню, тоді як соціально-економічні положення є суто раціональними і потребують відповідного обґрунтування та формулюються з позицій економічної доцільності.

З урахуванням цих обставин, соціально-економічна доктрина в націоналістичній ідеології, як правило, репрезентується розпливчато, фрагментарно і зводиться лише до загальних положень про необхідність захисту соціальної справедливості і рівності. При цьому соціально-економічні положення зорієнтовуються на етноцентристські та етнократичні аспекти, що при їх реалізації може проявитися в дискримінації груп індивідів залежно від їх етнічної приналежності.

Зважаючи на те, що в етнонаціоналістичній ідеології досить сильними є державницькі мотиви, при формулюванні різних її версій українським залишається питання про роль держави в економічному регулюванні. Концептуально в соціально-економічній складовій націоналістичної ідеології визначаються два основні напрями: націонал-капіталізм і націонал-соціалізм.

На думку І. Прусс, російського дослідника цієї проблематики, політичний дискурс націонал-капіталізму є модернізаторським, що відтінає ностальгічні прояви і потяг до національного традиціоналізму; ставка робиться на технократію та високоінтелектуальні технології [19, с. 57]. За такої постановки питання жорстка орієнтація на ринкову економіку з мінімальним втручанням державних структур, на думку апологетів цього напрямку, є цілком виправданою. При цьому вони схиляються до необхідності й конкурентоспроможності та рівноправної участі Росії в торговельно-економічних відносинах з іншими державами.

Націонал-соціалістичний напрям, навпаки, передбачає поєднання власне національних елементів (етноцентризм, расизм) та патріархальних цінностей соціалістичної ідеології (общинність/колективізм, соціальна справедливість, ідеал зрівнялівки). Представники цього напрямку послідовно виступають проти ринкової економіки, яка, на їхню думку, насаджується „компрадорським, мондіалістським урядом”. За словами В. Лихачова, „...капіталізм, як модель устрою суспільства, не тільки несправедливий, але й національно чужий слов'янському (ширше – індоевропейському, „арійському”) менталітету, протиприродний. Міф „національного менталітету” і спекуляції, що впливають з нього, поширені в середовищі антисемітів. Оскільки природним ладом для російського

етносу нібито є справедливий обциний соціалізм, саме „насадження” капіталізму не може здійснюватися людьми „плоть від плоті” народної. Всі активні „агенти Капіталу” або кривно, або (якщо національну чужерідність у певному конкретному випадку довести не вдається) духовно належать до іншого національно-ментального типу. І тут вже відкривається широке поле для ксенофобських, в першу чергу антисемітських спекуляцій...” [14]. В позиціонуванні на міжнародній арені пріоритет надається самоізоляції та автаркії як форми господарювання, яка обумовлюється нею.

Реакційна специфіка розвитку таких напрямів у націоналістичній ідеології є причиною негативного ставлення до радянського способу господарювання: націонал-капіталізм, через існування фундаментальної дихотомії понять капіталізм – соціалізм, прихильники націонал-соціалізму схильні звинувачувати радянське керівництво в нещадному поневоленні і експлуатації російського народу, за рахунок якого, на їхню думку, досягалося відносно економічне процвітання. При цьому особливі претензії висувуються до євреїв як основного народу-експлуататора. І. Прусс у статті „Ривок у майбутнє чи рух по колу? (Економічні погляди сучасних російських націоналістів)” зазначає, що націонал-соціалізм – це „...якась утопічна міфологема, що поєднує в собі риси напівфеодальної – напівродової держави-общини, населеної плем'ям воїнів, злитованих братерством крові...” [19, с. 57].

Слід зазначити, що націонал-соціалістична концепція соціально-економічної доктрини є похідною від німецької версії націонал-соціалізму; вищенаведені характеристики є не більше, ніж запозиченнями з неї та їх адаптацією до російської дійсності. Захоплення нею обумовлюється тоталітарною формою реалізації декларованих соціально-економічних положень і, як наслідок, можливістю швидкої мобілізації мас для досягнення ефемерної мети – національного відродження.

Соціально-економічна доктрина ідеології Всеросійського суспільно-патріотичного руху „Російська національна єдність” належить до другого напрямку, який ідеологи РНЄ визначають як „...побудова національної держави на принципах соціальної справедливості на користь всієї нації...”. Е. Лимонов у програмній статті „Лимонка” в лібералів” зазначає: „...основна боротьба йтиме між націонал-капіталізмом (сам президент, Шумейко, Лужков, лженаціоналіст Жириновський) та націонал-соціалізмом. Останній представлений правою гілкою (РНЄ) та лівою його гілкою – Націонал-більшовицька партія...” [12, с. 7 - 8]. Це формулювання можна розшифрувати як гіпертрофовану роль держави та анархізм в економічному регулюванні.

Розгорнуте уявлення про обрану соціально-економічну орієнтацію РНЄ дається в програмній статті „Національний соціалізм чи пролетарський інтернаціоналізм?”, у якій наголошується: „Національний соціалізм містить в собі найбільш розумні з комуністичних ідей. Його прихильники виступають за забезпечення соціальної справедливості і природної рівності

всіх представників нації. У цьому вони вбачають один з найважливіших засобів досягнення і зміцнення національної єдності. Національна держава гарантує всім рівність перед законом і рівні стартові можливості. У такій державі будуть втілені в життя більшість з соціалістичних ідей – можливість здобути безплатну освіту і медичне обслуговування, захист інтересів трудящих, турботу про етичне і фізичне здоров'я населення, забезпечення гідного рівня життя для літніх людей, охорона материнства і дитинства, вільний доступ до досягнень справжньої культури. Інтереси трудящих і, в першу чергу, робітничого класу, цієї основної виробничої сили нації, стануть предметом особливої турботи держави. Праця буде почесною і обов'язковою для кожного дієздатного громадянина – „хто не працює, той не їсть”. Підвищення життєвого рівня трудящих, поліпшення умов і охорона праці перетворяться на один з основних напрямів соціальної політики держави. У багатоукладній економіці значну роль відіграватиме державний сектор. Всі найважливіші для життя країни і населення галузі – енергетика, видобуток корисних копалин, банки, транспорт і зв'язок, військова промисловість тощо – перебуватимуть в руках держави. Державною прерогативою стануть і фінансова політика, і розумний контроль над ціноутворенням. Під жорсткий контроль держави перейдуть також всі зовнішньоекономічні зв'язки країни. У необхідних випадках може встановлюватися державна монополія зовнішньої торгівлі (як це було в період соціалізму). Такі заходи дозволять зупинити грабіжницький вивіз невідновлюваних сировинних ресурсів і національного культурного надбання. (Тут зазначимо, що саме в соціалістичній інтернаціональній, тобто антинаціональній державі злочинне розграбування сировини і культурних цінностей мало колосальні масштаби. І нинішнім демократам вдалося перевершити ці показники тільки тому, що вони теж є інтернаціоналістами. Хоч ніколи і не були пролетарями і встигли вчасно вийти з КППС – Є.В.). Національному ж соціалізму є чужим схиляння перед будь-якими соціально-економічними доктринами і догмами. Він у своїй економічній політиці виходить з національних інтересів, а вони вимагають дотримання рівноваги між інтересами держави, суспільства і окремих громадян. Тому національний соціалізм надає широкі можливості для розвитку приватної ініціативи і приватного підприємництва – під контролем національної держави. Національна держава спрямовуватиме доходи трудящих на розвиток економіки не шляхом грошової продрозкладки, а шляхом заохочення приватної ініціативи і вільного підприємництва. І, перш за все, в тих галузях народного господарства, які пов'язані з виробництвом товарів широкого споживання, – легкой і харчовій промисловості, сільському господарстві, торгівлі, сфері обслуговування, місцевому транспорті. У державному секторі економіки підприємства і трудові колективи отримують найширші права в питаннях використання отриманих коштів (на зарплату, розвиток виробництва, соціально-культурні програми, будівництво житла тощо). Національні

Євген Васильчук

соціалісти виступають проти широкомасштабної руйнівної приватизації державної власності. Приватний сектор економіки має зароджуватися і розвиватися з дрібного підприємництва, заснованого на трудових доходах і накопиченнях окремих громадян і трудових товариств. Держава дасть йому ефективну систему пільгових кредитів, не допустить податкового грабунку і забезпечить міцний правовий статус підприємця. Природно, що всі приватні підприємства мають бути надійно захищені від посягань кримінальної злочинності і здирства чиновників. У життєво важливих галузях економіки здійснюватиметься жорстке державне планування. Плануванню – але не директивному – має підкорятися і вся економіка в цілому. Держава – через свої наукові установи – прогнозуватиме необхідні і реальні рубежі економічного розвитку і – шляхом розумних та гнучких заходів – сприяти їх досягненню. Для приватного сектора такими заходами можуть бути державні замовлення, податкова і цінова політика, кредитні пільги, пільги в галузі забезпечення сировиною, інформаційне забезпечення тощо. Прихильники національного соціалізму рішуче відкидають ідею приватної власності на землю. Адже земля – не тільки один з основних засобів виробництва, але і священне поняття для більшості народів. Вона не може бути предметом спекуляції і засобом отримання інших нетрудових доходів. Земля – основа життя селянства, яке, у свою чергу, є стрижнем нації, її годувальником, хранителем її культурних і етичних цінностей. (А не сумнівним дрібнобуржуазним класом, як вважали пролетарські інтернаціоналісти. Впродовж всього радянського періоду вони наполегливо намагалися ліквідувати селянство як клас, наслідком чого з'явилося відкрите винищення мільйонів селян в 20-х – на початку 30-х років і знищення десятків тисяч „неперспективних” сіл в 50-х – 70-х роках). Заборона приватної власності на землю зовсім не означає заборону приватного підприємництва на селі. Земля буде перебувати в спадковому володінні селян – за умови її обов'язкової обробки. Само собою, селянин вільно розпоряджатиметься продуктами своєї праці. Перехід основної частини земельного фонду в приватне користування не означатиме „розколгоспнення” (тобто розкуркулення навпаки). Там, де колгоспи вигідніші, вони, за бажанням самих колгоспників, можуть зберігатися скільки завгодно довго. На перших порах, серед інших заходів, піднесенню сільського господарства може сприяти широкий розвиток дрібної і середньої селянської кооперації на вільних засадах. Держава допоможе їй пільговим кредитуванням, низькими орендними цінами і податками, максимальним спрощенням необхідних юридичних процедур. Така кооперація успішно розвивалася – і мала добрі результати – в останні роки існування добільшовицької Росії. Про таку кооперацію любив поговорити на дозвіллі і вождь світового пролетаріату. Але піднесення російського селянства (а разом з ним і російській нації) суперечило інтересам більшовиків-інтернаціоналістів, і в роки їх правління наше сільське господарство зі скреготом і кров'ю хиталося від комун типу єврейських

кибуців чи придуманих європейцями фаланстерів до кріпацького общинного господарства – і так до повного розвалу. Таким чином, в країні буде створена справді соціалістична національна держава. Слово „соціалізм” походить від латинського кореня, що означає „суспільство”. І держава національного соціалізму у всіх галузях здійснюватиме політику, спрямовану на забезпечення інтересів суспільства в цілому. Національні соціалісти розуміють суспільство як єдиний національний організм, у якому знайдеться місце для кожного його члена – незалежно від класової приналежності і роду занять. Такий підхід повністю виключає догматизм, властивий доктрині пролетарського інтернаціоналізму. Єдиною догмою національного соціалізму є необхідність процвітання країни, нації і суспільства, тобто всіх, хто відчуває свою єдність з цими поняттями...” [16, с. 4].

Ці теоретичні викладки можна вважати й своєрідним коментарем програми РНС, у якій зафіксовано пункти щодо соціально-економічного розвитку: „Економіка Російської держави повинна мати багатокладний характер при обов'язковому контролі над життєво важливими її галузями. Російський робітничий клас є найчисленнішою соціальною групою Росії, на його праці ґрунтується добробут всієї нації. Тому інтереси робітника є предметом особливої турботи Російської держави. Зарплатня робітника з жебрацької, не відповідної виконаній роботі, має стати повністю еквівалентною витратам праці і достатньою для нормального існування робітника і його сім'ї. Держава піклуватиметься про безперервне поліпшення праці робітників. Праця робітника як діяльність, що лежить в основі добробуту нації і Вітчизни, має стати шанованою і престижною. Оскільки жовтневий переворот призвів до поголовного винищення російських промисловців, купців та інших підприємців, Російська держава проводитиме політику протекціонізму стосовно російського підприємництва, що знову зароджується. При цьому всім громадянам Росії, які бажають вести підприємницьку діяльність, мають бути забезпечені рівні стартові можливості. Російським підприємцям надається пріоритет перед іноземними. За роки Радянської влади практично перестало існувати російське селянство. Нинішні колгоспники не є селянами в повному розумінні цього слова. Тим часом в національній державі селянство є найздоровішою частиною нації. Це не тільки найбільш генетично чиста соціальна група, але й посидувальна ланка між Російською землею і рештою нації. Російська національна держава повинна поставити своїм завданням всебічне відродження російського селянства. Необхідно пам'ятати, що від результатів праці селянина залежить фізичне існування народу, отже турбота про селянство є турботою про майбутнє всієї нації. Щоб забезпечити селянинові можливість нормальної, вільної і продуктивної праці, необхідно надати йому землю в довічне і успадковане володіння (але без права продажу). Для стимулювання розвитку селянських господарств необхідно створити мережу земельних банків. Держава має також

Євген Васильчук

допомогти російському селянству податковими пільгами і дотаціями, що виключають „ножиці” між цінами на продукцію промисловості і продукцію сільського господарства. Російська інтелектуальна еліта була повністю знищеною більшовиками, а та, що прийшла їй на зміну, – радянська інтелігенція – за своєю суттю є антинаціональним прошарком. Тому важливим завданням нової держави є заміна нинішньої інтелігенції на нову національну інтелектуальну еліту. Кожен представник Російського народу повинен мати соціальні гарантії забезпечення у випадку втрати працездатності (за віком чи внаслідок інших причин). Держава повинна взяти на себе всі витрати із забезпечення цих гарантій...” [17, с. 1].

Беручи до уваги те, що поява РНС стала можливою в складних умовах розпаду СРСР і формування власне російської державності, пов'язаних з соціально-економічними, світоглядними кризовими явищами (Е. Лимонов, порівнюючи особливості розвитку РНС та УНА-УНСО, відзначає, що ці організації „...були принципово сконструйовані для бойових дій в умовах хаосу і всюдозволеності 1990 - 1993 років, коли зламали одну державність і ще не побудували нових – української і російської...” [13, с. 447]), в програмно-ідеологічних матеріалах руху відводиться значне місце критиці радянської форми господарювання, яка, на думку ідеологів РНС, досягалася за рахунок експлуатації саме російського народу [4, с. 1; 6, с. 1; 7, с. 4; 10, с. 2; 11, с. 4].

Вище вже наголошувалося, що ідеологи різних версій сучасного російського націоналізму вважають соціально-економічну проблематику вторинною щодо питань, пов'язаних з національним визначенням. У цьому плані ідеологія РНС не є винятком. Голова і один з основних ідеологів РНС О. Баркашов у своїх програмно-ідеологічних статтях чітко визначає позиції цих категорій, відводячи соціально-економічній проблематиці лише роль засобу для досягнення поставлених цілей [2, с. 1; 3, с. 1; 20, с. 1; 17, с. 1]. Думки про вторинність цього питання дотримується і один з ранніх ідеологів РНС В. Якушев, який вважає, що „...расова свідомість – це джерело енергії, яка розвиває суспільство, а соціальна програма – це те, що забезпечує стабільність, стійкість і запобігає виникненню як анархії, так і тоталітаризму...” [18, с. 4].

Висновки

Соціально-економічна складова ідеології РНС не є власне ідеологічним компонентом як сукупність соціально-економічних ідей, що вибудовують певну цілісну ідеологічну конструкцію, а відіграє винятково підлеглу роль, покликану лише доповнювати і частково обґрунтовувати процес національного відродження, пропонований ідеологами РНС.

Соціалістичні мотиви, що активно експлуатуються в окремих документах РНС, як наголошується в полеміці між різними марксистськими угрупованнями на сторінках журналу „Марксист”, обумовлені тим, що „...фашисти і так за своєю природою зобов'язані обіцяти якийсь „соціалізм”

[15, с. 81]. Вони ж характеризують його як „...своєрідний фашистський соціалізм”, під яким розуміється „...хороше життя”, яке „...обіцяється тільки „росіянам” – у багатонаціональній державі – і притому „всім росіянам” відразу незалежно від класового поділу...” [1, с. 94]. Французький філософ П. Д. ла Рошель у книзі „Фашистський соціалізм” зазначав, що „...моральна сила фашизму покоїться ще на одному стовпі... – на соціалізмі будь-якого толку, який він включає...” [5, с. 2].

Отже, враховуючи вищенаведені характеристики (критика радянської форми господарювання, спекуляція на соціально-економічних проблемах без пропозиції конкретних кроків для виходу з кризи), соціально-економічна доктрина, як і ідеологія РНЄ в цілому, є націонал-популістською, орієнтованою на завоювання і утримання соціальної бази для досягнення ефемерних цілей, які висувують ідеологи РНЄ.

Література:

1. **Александров Д.** Расставим точки над новым „измом” // Марксист. – № 3 – 4. – 1995 – 1996. – С. 90 – 120.
2. **Баркашов А. П.** Иерархия русского национализма // Русский порядок. № 2 – 1993. – С. 1.
3. **Баркашов А. П.** Метафизика русского национализма // Русский порядок. – № 2. – 1993. – С. 1.
4. **Баркашов А. П.** Национализм или патриотизм? О неизбежности национальной революции // Русский порядок. – № 4. – 1993. – С. 1.
5. **Дрие ла Рошель П.** Фашистский социализм. – С.-Пб.: Владимир Даль, 2001. – 248 с.
6. Интервью с председателем Совета РНЄ Александром Петровичем Баркашовым // Русский порядок. – № (3) 6. – 1993. – С. 1.
7. **Кочуев И. И.** Русский национализм и рабочее движение // Русский порядок. – № (8) 11. – 1993. – С. 4.
8. Кто и зачем обвиняет РНЄ в фашизме? // Русский стяг. – № 1. – 2001. – С. 1.
9. Кто и зачем обвиняет РНЄ в фашизме? // Что такое РНЄ? – М.: Слово – 1. – 1995. – 20 с.
10. Кто такие Русские Националисты? // Русский стяг. – № 1. – 2001. – С. 2.
11. Кто такие Русские Националисты? // Что такое РНЄ? – М.: Слово – 1. – 1995. – 20 с.
12. **Лимонов Э. В.** „Лимонка” в либералов // В кн.: Как мы строили будущее России. – М.: Изд-во Яуза, Пресском. – 2004. – 512 с.
13. **Лимонов Э. В.** На ошибках вымерших птеродактилей. (Политика НБП в правление Путина) // В кн.: Как мы строили будущее России. – М.: Изд-во Яуза, Пресском. – 2004. – 512 с.
14. **Лихачев В.** Политический антисемитизм в современной России (авг.

2003) // <http://xeno.sova-center.ru/1ED6E3B/216049A/2187577>;

15. **Ломов О.** К вопросу о социал-фашизме // Марксист. – № 3 - 4. – 1995 - 1996. – С. 80 – 90.

16. Национальный социализм или пролетарский интернационализм? // Русский порядок. – № 6 – 7 (19 - 20). – 1993. – С. 4.

17. Основные положения программы РНЕ // Русский порядок. – № (8) 11. – 1993. – С. 1.

18. **Прибыловский В. В.** Ликург, Чингис-Хан и Гитлер // Панорама. – 1991. – № 1(28). – С. 1, 4.

19. **Прусс И. В.** Рывок в будущее или движение по кругу? (Экономические взгляды современных русских националистов) // Полис. – № 3. – 1997. – С. 53 – 64.

20. Русское Национальное Единство: задачи и цели // Русский порядок. – № (2) 5. – 1993. – С. 1.